

BOOK REVIEWS

COMPTES RENDUS

RECENZII

Constantin Ivanov (2022). *Răul: interpretări literare*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 272 p.

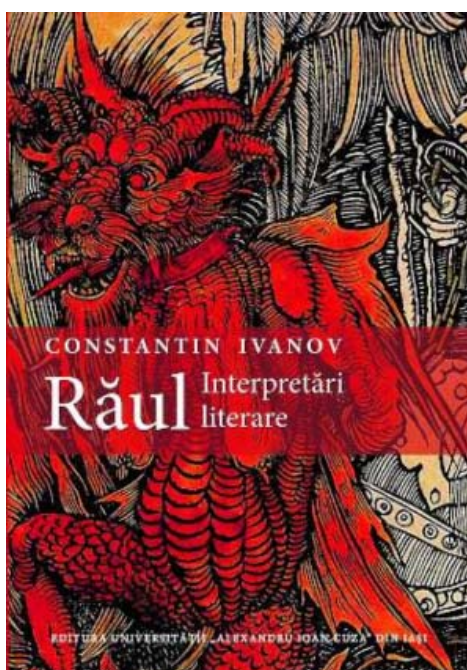
ANDREI VICTOR COJOCARU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
andrei.cojocaru93@yahoo.com

Cartea lui Constantin Ivanov publicată la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași oferă o nouă perspectivă de abordare asupra unei probleme mai vechi decât timpul: *răul*. Considerăm salutară inițiativa autorului de a prezenta o perspectivă diacronică asupra fenomenului, care acoperă un interval cuprins între *illo tempore* și cruda realitate a regimurilor totalitare din secolul al XX-lea și chiar al XXI-lea. Astfel, prezentul volum reunește laolaltă perspectivele de reprezentare ale răului din realitatea modernității cu cele din mituri arhaice sau din legende populare. Rolul de mediator între cele două spații temporale îi revine literaturii și, implicit, interpretărilor literare ale temei aduse în discuție – după cum putem anticipa încă din titlu.

Publicul cărui i se adresează autorul este format, în primul rând, din specialiști în studiul filologiei și al istoriei ideilor și mentalităților. Totuși, ținând cont de caracterul său interdisciplinar, cartea poate trezi un real interes unui cititor pasionat de studiul psihologiei, filosofiei, antropologiei, mitologiei comparate, istoriei religiilor sau chiar al sociologiei. Utilizând, în bună măsură, un limbaj clar și accesibil, cartea lui Constantin Ivanov poate deveni o lectură plăcută și pentru un lector nespecializat și, deci, puțin familiarizat cu o asemenea abordare.

Structura propriu-zisă cuprinde patru capitole majore, divizate, la rândul lor, în câteva subcapitole. Primul subcapitol (intitulat „Din istoricul abordării problemei răului”) evidențiază motivația de a studia noțiunea de „expresie a răului” (mai mult decât cea de



„imaginar al răului”) și, totodată, dezvoltă o corelație între expectanțele cititorilor și conținutul propriu-zis (anticipat nu doar prin cuprins, ci și în „Prefața” semnată de profesorul universitar și criticul literar Constantin Dram). Structura cărții urmează o progresie firească: o introducere destul de cuprinzătoare în istoricul temei; ulterior, delimitarea contextului și, în fine, un necesar studiu al aspectelor conceptuale și metodologice ale problemei vizate.

Din capitolul al doilea („Viziunea răului în mitologia cosmogonică românească”), Constantin Ivanov aduce în discuțiile importanța binomului ontologic Fârtate–Nefârtate pentru

înțelegerea relației de complementaritate între principiul binelui și cel al răului în momentul genezei și – mai ales – al antropogenezei, precum și pe parcursul etapelor esențiale ale organizării creației. Autorul dezvoltă și mai mult ideea anterioară afirmând, la începutul subcapitolului 2.2.: „În raportul de cauzalitate finală, adică al procesului de creare a universului, răul este cel ce potențează binele” (Ivanov, 2022: 76). Aparent paradox, contrariile se susțin reciproc, iar sinteza născută din confruntarea tezei cu antiteza este că nu există opoziții decât la nivelul adevărului convențional.

Începând cu cel de-al treilea capitol („Expresia răului în opera lui Ion Creangă”) se remarcă studiul atent al textelor unui autor consacrat. Alegerea acestui nume se justifică pe deplin din cel puțin două privințe: pe de o parte, un specialist va aprecia acribia și gestionarea atentă a posibilităților de interpretare propuse de critici; pe de altă parte, chiar și un cititor mai puțin familiarizat cu nuanțele creației lui Ion Creangă, va aprecia perspectiva incitantă și inovatoare de a lectura o serie de titluri celebre ale literaturii române. În secțiunea referitoare la „Supranumiri ale răului: forme și conotații în poveștile lui Ion Creangă” este evidențiat modul în care Creangă – preferând să sugereze același semnificat prin intermediul unor numiri metaforice sau al unor forme de adresare comice – evită utilizarea formei de singular a numelui cel mai reprezentativ al răului în cultura română: „*diavolul, satana, drac, demon*, reprezintă de fapt cuvinte tabu pe care povestitorul humuleștean le-a evitat” (99), diminuând o posibilă influență nefastă a invocării respectivei realități. Subcapitolul intitulat „Configurări arhetipale ale răului” propune un studiu focalizat pe arhetipologia prezentă în textele literare amintite, în timp ce următoarea parte („Spațiul damnat și semnificația lui”) dezvoltă o asociere între principiul răului și toponimia specifică.

O dată cu al patrulea capitol, se evidențiază capacitatea autorului de a extinde, gradual și metodic, câmpul de studiu – astfel încât să nu existe tranziții pripite de la o parte a cărții la alta. După analiza câtorva exemple ale manifestării ludice – și chiar ridicole – a răului în basme, povești și narațiuni fantastice românești, ultimul capitol propune o nouă serie de lecturi (de această dată, mult mai apropiate de modernitate) în care sunt identificate exemple ale înțelegerii obiectului de studiu ca distorsiune a lumii. Dintre autorii vizați, ne îngăduim să furnizăm doar câteva exemple: Mircea Eliade (*Isabel și apele diavolului, Domnișoara Christina, Șarpele*), Vasile Vasilache (*Povestea cu cocoșul roșu*) sau Savatie Baștovoi (cu romanele: *Audiență la un demon mut, Diavolul este politic corect și Iepurii nu mor*). Posibilitatea ludică de reprezentare a diavolului (și, eventual, a ființelor, fenomenelor și obiectelor cu care el este pus în legătură) va fi înlocuită de una mai tensionată (analizată în subcapitolul „Percepția transcendențială/misterioasă a răului și reflecția sa literară”) și, în fine, de o notă tragică specifică anti-utopiilor (în „Expresia ideologică a răului: *hybris*-ul dezumanizării și distopii ale postumanului”).

Am apreciat, sub toate formele, documentarea temeinică a informațiilor propuse – precum și faptul că au fost organizate într-o structură lesne de urmărit. Fiind o întreprindere temerară, lucrarea de față nu conține doar simple expuneri ale unor perspective consacrate de analiză, ci aduce în atenția cititorilor și o serie de interpretări mai noi care pot fi pe cât de controversate, pe atât de ofertante pentru dezvoltarea înțelegerii temei studiate. Încă un aspect pozitiv este reprezentat de utilizarea unei perspective comparatiste de analiză – cât se poate de oportună inclusiv pentru consolidarea unei punți de legătură între contexte literare diverse. În plus, am remarcat caracterul interdisciplinar al lucrării, precum și detașarea

AIC

benefică, în acest caz, de metodele specifice criticii structuraliste.

În concluzie, după lectura studiului *Răul: interpretări literare*, am constatat că aceasta răspunde unor nevoi cât se poate de actuale ale omului: pe de o parte, familiarizarea cu răul pentru a-l putea (re)cunoaște și, după caz, evita; pe de altă parte, consolidarea unui liant teoretic între bine și rău – înțelegere ca forțe care sunt, simultan, antagonice și complementare în actul creației și al organizării acesteia. Ținând cont de cele scrise până acum, dar și de alte motive pe care cititorii curioși le vor descoperi în „confruntarea” directă cu textul, recomandăm călduros lectura cărții semnate de Constantin Ivanov.